

Munten met Macht

Autoriteitsboodschappen op de muntslag van de usurpatoren tijdens de derde eeuw (248 – 297 na Chr.)

Dr. Liesbeth Claes

l.m.g.f.e.claes@hum.leidenuniv.nl

Vanaf de start van het keizerrijk was de keizerlijke machtsbasis afhankelijk van drie grote maatschappelijke groepen: de Romeinse senaat, de Romeinse legers en het Romeinse volk. Elke groep had de macht om een keizer uit te roepen, te erkennen of zelfs te verwerpen. Tijdens de crisis van de derde eeuw bleek dat vooral de Romeinse legers een grotere rol begonnen te spelen. Muntstandaarden devalueerden en barbaarse stammen plunderden geregeld de grensregio's. De Romeinse soldaten aan de grenskampen leefden vaak in erbarmelijke levensomstandigheden, en hunkerden naar hun keizer, die kon instaan voor extra proviand, meer luxe en een veiligere omgeving. Ook kon de keizer ter plaatse *donativa* uitdelen om de soldaten te paaien. Onder andere door de omvang van het Romeinse rijk was het echter niet mogelijk voor de keizer om voortdurend de *limes* te bezoeken. Al deze zaken zorgden ervoor dat de keizers steeds kwetsbaarder werden voor muitende soldaten of voor een staatsgreep door militaire generaals. Af en toe namen de soldaten dan ook het heft in eigen handen en riepen ze een tegenkeizer uit in de hoop dat hij hun zaak zou behartigen. Tijdens het Romeinse rijk werden er zo tientallen keizerlijke kandidaten uitgeroepen tot keizer. Sommigen van deze tegenkeizers waren succesvol en schopten het effectief tot Romeins keizer. De meerderheid van deze keizerlijke kandidaten kon echter de wensen van de achterban niet waarmaken en werd vaak na enkele maanden, of soms zelfs na enkele dagen, door de eigen manschappen vermoord.

Van deze tegenkeizers, ook wel usurpatoren genoemd, is vaak niet meer dan hun naam en hun noodlot bekend uit de literaire bronnen. Doordat sommigen van deze tegenkeizers munten sloegen hebben we een extra bron van informatie over hen. Omdat er geen wettelijk kader bestond rond de keizerlijke proclamatie of opvolging, kon elke Romein keizer worden. Daardoor moest een keizerlijke kandidaat op zoek naar middelen om zijn macht te legitimeren. Een manier hiervoor was door muntboodschappen. Verschillende keizers en tegenkeizers sloegen munten, hoe kort hun regeringsperiode ook was. Grotendeels deden ze dit omdat ze op deze manier hun achterban konden betalen, en dus hun steun konden afkopen. Daarnaast waren munten ook een uitstekend middel om hun keizerlijke autoriteit te bevestigen.

Voorheen is er nog nooit vergelijkend onderzoek gedaan naar muntboodschappen van de usurpatoren. Representeerden zij zich als nieuwe "Romeinse keizers", of richtten zij zich eerder op elementen uit de regio waar ze tot keizer uitgeroepen werden? Om deze vraag te beantwoorden heb ik een databank gecreëerd waarin ik de munttypen heb verzameld van elke tegenkeizer die leefde tussen 248 en 286 na Chr. en die het niet tot "legitieme" Romeinse keizer schopte. Op basis van de databank kon ik de percentages van de verschillende muntboodschappen berekenen én vergelijken met het totale aantal typen van elke tegenkeizer.

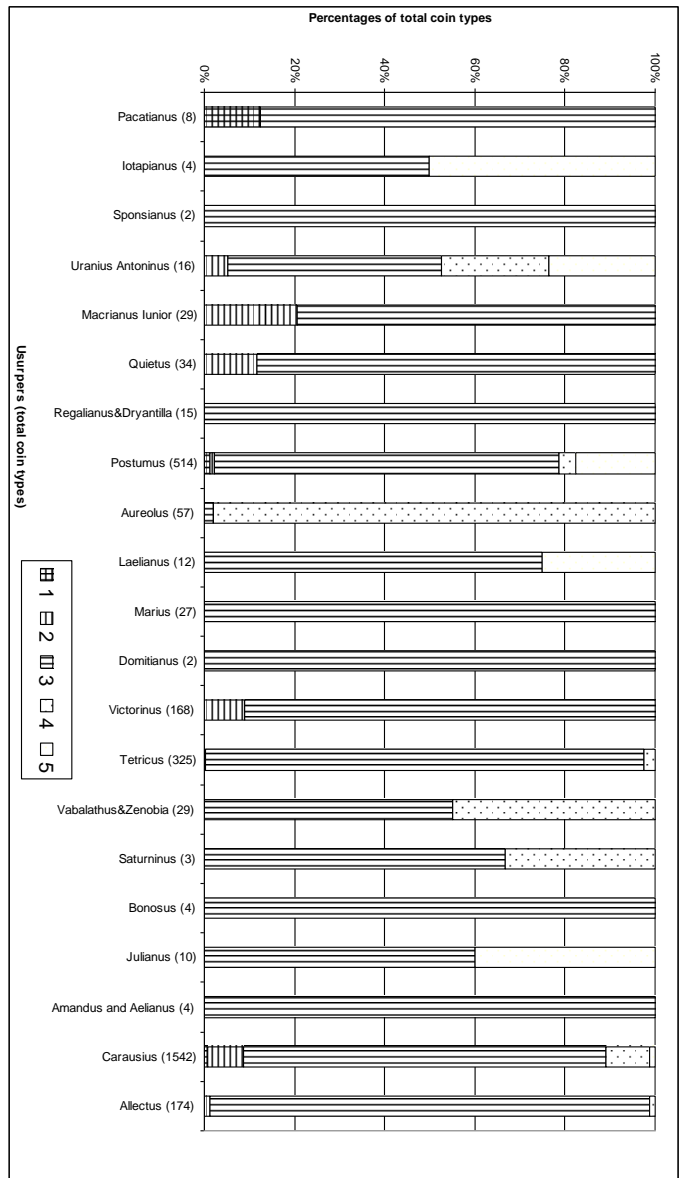
Om de verschillende muntboodschappen van de tegenkeizers te onderzoeken heb ik vijf representatiecategorieën opgesteld, die hieronder kort worden uitgelegd:

- 1) Alle munttypen die expliciet verwijzen naar Romeinse elementen op de muntslag van de usurpatoren, die niet tevoren al gebruikt waren door een Romeinse "legitieme" keizer.
- 2) Alle munttypen die muntafbeeldingen van een Romeinse "legitieme" keizer imiteren die expliciet naar Romeinse elementen verwijzen.

- 3) Alle munttypen die de muntafbeeldingen van een Romeinse “legitieme” keizer imiteren, maar niet expliciet naar Romeinse elementen verwijzen.
- 4) Alle munttypen die de muntafbeeldingen van een Romeinse “legitieme” keizer imiteren die expliciet naar lokale elementen verwijzen.
- 5) Alle munttypen die verwijzen naar lokale elementen op de muntslag van de usurpator waarmee deze zijn autoriteit in de regio wil versterken.

De volgende grafiek kon opgemaakt worden na de berekening van alle munttypen in één van de vijf bovengenoemde categorieën:

Uit deze grafiek kunnen we drie grotere patronen onderscheiden. Allereerst zijn er de usurpatoren die proberen om zich te representeren als nieuwe “Romeinse” tegenkandidaten. Deze usurpatoren zijn Pacatianus (248); Macrianus Junior en Quietus (260-261); Regalianus (261/262); Marius (269); Domitianus II (270); Victorinus (269-270); Tetricus (270-274), en Allectus (293-297). Ze doen dit door middel van gerichte tegenboodschappen met “Romeinse” elementen of door de standaardboodschappen van de derde-eeuwse keizers te imiteren. Ten tweede zijn er drie usurpatoren, Postumus (260-269), Laelianus (269) en Julianus Sabinus (284-285), die intensief (met 25% of meer) lokale boodschappen slaan, wellicht om hun regionale achterban te paaien. De derde groep is een groep usurpatoren die ambigue autoriteitsboodschappen verspreiden waarbij hun muntslag hen niet eenduidig als tegenkeizers aanduidt. Regionale boodschappen en verwijzingen als medekeizers doen vermoeden dat ze initieel beoogden om een soort van vazal in hun regio te worden in naam van de “legitieme” keizer. Deze usurpatoren zijn Iotapianus (248); Uranus Antoninus (253-254); Aureolus (268); Vabalathus (267-272); Saturninus (281) en Carausius (286-293).

Verder komt in het onderzoek naar voren dat er een verschil moet worden gemaakt tussen de eerste keizer van het Gallische en Britse rijk en hun opvolgers. De muntslag van Postumus en Carausius laat zien dat zij een bredere basis zoeken voor hun machtsrepresentatie. Postumus verwerft dit vooral met behulp van lokale representatie, Carausius stelt zich eerder als een medekeizer van de Romeinse “legitieme” keizers voor. Hun opvolgers grijpen eerder terug naar de standaard derde-eeuwse muntboodschappen, waardoor hun boodschappen op minder grote schaal zullen hebben aangesproken. Dit zou een gedeeltelijk het verval van deze rijken kunnen verklaren.